

ПРОБЛЕМИ І ДИНАМІКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ БАСЕЙНУ Р. СІВЕРСЬКИЙ ДОНЕЦЬ НА ХАРКІВЩИНІ

Розглянуто питання динаміки якості води в прикордонних створах на основних річках системи Сіверського Дінця, визначено причини ситуації, що склалася і окреслено шляхи її покращення.

Найбільшою річкою Харківської області є Сіверський Донець. Його загальна довжина становить 1053 км, з яких 723 км – у межах України, а 373 км – у Харківській області. Характерною особливістю річки є те, що її виток і гирло знаходяться на території Росії (в Белгородській та Ростовській областях відповідно). Українська ділянка р.Сіверський Донець розподіляється між Харківською (40%), Донецькою (15%) і Луганською (45%) областями. Незважаючи на те, що річка має порівняно невеликий середній обсяг стоку (4,5 км³, а в маловодні роки – 1,9 км³), вона є основним джерелом водопостачання у цих областях.

У Харківській області водний фонд басейну р.Сіверський Донець складають 112 річок (площа водозбору – 77,3 км³), 38 водосховищ, у тому числі 3 великих – Печенізьке (383 млн. м³), Червонооскільське (580 млн. м³) і Краснопавлівське (410 млн. м³) та 1516 ставків (1,18 млрд.м³). Проте, незважаючи на велику кількість водоймищ, Харківська область не достатньо забезпечена водними ресурсами і посідає лише 24 місце в Україні за водозабезпеченістю.

У той же час, господарський комплекс Харківської області – один із найпотужніших в Україні – має складну й багатогалузеву структуру: це і потужна промисловість, і інтенсивне сільськогосподарське виробництво, і розвинута комунальна сфера. Усі вони для свого функціонування потребують значних обсягів води. Загальний забір води з поверхневих водоймищ області постійно зростає: у 2002 році він склав 323,22 млн. м³, що на 37,6 млн. м³ більше від попереднього року. Зростають також і обсяги скидів – 338,3 млн.м³, що майже на 18 млн.м³ більше, ніж у 2001 році. Порівняння двох показників свідчить, що область скидає більше,

ніж відбирає, тобто поверхневі водойми з часом стають осередками стічних вод.

Води, що скидаються у поверхневі водойми Харківщини, мають різну якість очистки. Протягом 2002 року у водойми басейну р.Сіверський Донець було скинуто забруднених стічних вод 21,95 млн. м³, у тому числі без очистки 7,882 млн. м³. Цей показник порівняно з попереднім роком зменшився на 17,88 млн.м³ завдяки зменшенню відповідно на 9,98 та 7,9 млн.м³ неочищених і недостатньо очищених стічних вод на очисних спорудах. Найбільшими забруднювачами поверхневих вод залишаються комунальне господарство (65,3%) і промисловість (15,4%).

На території Харківської області функціонує близько 120 очисних споруд. Незважаючи на значну фізичну зношеність обладнання (від 50 до 100%), протягом останнього десятиріччя на більшості споруд не виконувалися роботи ні з поточного, а тим більше – капітального ремонту, внаслідок чого технічний стан споруд невпинно погіршується. На сьогодні невідкладного капітального ремонту потребують 29 очисних споруд. Головними причинами такого становища є:

- по-перше, незадовільне обслуговування очисних споруд, внаслідок чого якість очистки стічних вод не відповідає нормативним вимогам, і вони належать до категорії недостатньо очищених;
- по-друге, значна кількість очисних споруд належала ліквідованим зараз сільгосппідприємствам, внаслідок чого споруди були практично зруйновані;
- по-третє, порушення технології очистки на багатьох очисних спорудах, що є причиною невідповідності стічних вод нормативним вимогам.

З метою запобігання забрудненню поверхневих водойм недостатньо очищеними стічними водами, у Харківській області постійно проводяться роботи по реконструкції очисних споруд та введенню нових каналізаційних колекторів (в 2002 році – у м. Ізюм, смт Близнюки, м.Красноград, м.Куп'янськ, с. Кочаток, смт Дворічна та ін.). На наступні роки також планується продовження цих робіт, оскільки для маловодної Харківської області проблема охорони поверхневих вод від забруднення є першочерговою.

Контроль якості води в поверхневих водоймах області здійснюється на 25 створах на семи річках і двох водосховищ. Особлива увага

приділяється визначенню якості води в прикордонних створах на річках Сіверський Донець і Оскіл (найбільша притока річки Сіверський Донець, що також “приходить” із Белгородської області Росії).

Установлено, що в останні роки якість води р. Сіверський Донець на кордоні з Росією істотно покращилася порівняно з 1990 роком: суттєво зменшився вміст у воді сульфатів, нафтопродуктів, важких металів, а вміст амонію сольового знизився від 1,5 ГДК в 1990 році до ГДК, нітратів – від 8,9 ГДК в 1990 році до норми ГДК в 2002 році. У той же час вода, що виходить із Белгородської області (за даними прикордонного створу с.Стара Таволжанка Белгородської області) за останні роки незмінно характеризується як помірно забруднена: вміст міді становить 2,83 ГДК, нітритів – 1,75 ГДК, загального заліза – 1,78 ГДК, фосфору – 1,39 ГДК, а значення БСК₅ – 1,2 ГДК.

Спостереження за екологічним станом р. Оскіл здійснюється в 4 створах, у тому числі на кордоні з Белгородською областю. Встановлено, що за останні роки в прикордонному створі показники якості води значно покращились: концентрація нітритів знизилась з 5 ГДК (1990 р.) до норми, нафтопродуктів – з 4 ГДК (1990 р.) до 1,6 ГДК. Однак є весняна проблема почервоніння води, що надходить із Росії внаслідок підвищення концентрації заліза та міді в стічних водах, що залпово скидаються з накопичувачів-відстійників гірничо-збагачувальних комбінатів Белгородської області.

Основні тенденції коливань якості води в прикордонних створах на річках Сіверський Донець і Оскіл проявились і в 2003 році. Спостереження у першому півріччі показали, що у р.Сіверський Донець у прикордонному з Росією створі погіршилася ситуація щодо вмісту нітритів (з 1,1 ГДК в 2002 р. до 2,5 ГДК в 2003 р.) і заліза загального (з 1,1 ГДК в 2002 р. до 1,4 ГДК в 2003 р.), вміст амонію сольового наблизився до ГДК. У прикордонному створі на р.Оскіл у першому півріччі 2003 року зафіксовано коливання вмісту амонію та нітратів, але вони залишалися в межах ГДК.

Для покращення екологічної ситуації в річках прикордонних регіонів, у першу чергу, необхідно об'єднати зусилля науковців, господарників і широкої громадськості по обидва боки кордону. Стосовно р.Сіверський Донець вже зроблено ряд заходів у цьому напрямку: у межах Ради керівників прикордонних областей Білорусі, Росії й України розроблена концепція Міжрегіональної програми екологічного

оздоровлення басейну р.Сіверський Донець, що схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 24.04.2003 р.

Оскільки проблема безпеки водних ресурсів і поліпшення якості питної води для Харківської області є пріоритетною, Держуправлінням екології і природних ресурсів у Харківській області визначені наступні напрямки заходів щодо її вирішення: проведення постійного моніторингу за станом поверхневих вод; посилення контролю за дотриманням технології очистки стічних вод; підвищення ефективності і надійності роботи існуючих очисних споруд завдяки впровадженню більш досконалих технологій; всебічна агітація серед населення щодо економного і дбайливого використання водних ресурсів.

* *

Рассмотрен вопрос динамики качества воды в пограничных створах на основных реках системы Северского Донца, определены причины ситуации, которая сложилась и намечены пути ее улучшения.